

Meenutame Jõelähtme aadlikke II

MATI LAANE

Jõelähtme puukooli aednik

Eelmises ajalehes uurisime Jõelähtme (ja Anija) mõisaga seotud aadlikke ja nende järglasi. Seekord alustame kihelkonnas kõige suuremaid valdusi omanud **von Brewern**ite suguvõsa käsitlemist ja täpsemalt Jägala-Ülgase liine, järgmisel korral vaatleme Maardu- Kostivere- Kehra liine.

Von Brewernite meesliin pärineb Sileesiast, kuid Baltimaile tuli esimesena Johann (ka Johannes) 18-aastase noorukina 1634.a. (Ta tuli Eislebenist, kus kunagi oli sündinud ja surnud M. Luther.) Tõenäoliselt oli Johannil selleks ajaks juba ülikool lõpetatud, ta saab teoloogiadoktoriks ja 42-aastaselt Riia ülempastoriks, hiljem ka Riia superintendantiks. Esimene naine suri koos lastega katku, kuid teisest abielust **Sophie v. Dunteniga** sündinud poeg **Hermann** saab kõigi Eestimaa Brewernite esiisaks. Olgu kõrvalpoikena märgitud, et Sophie v. Dunteni õde Katharina sai abielludes Riia raehärra ja burgermeistri Johann Oetting'iga (kes aadeldati 1687) ühe Liivimaa kõige mõjukama – von Oettingen'ide mõisnike suguvõsa esiisaks. Sophie ja Katharina onu **Franz Dreiling** oli ostmud Helme lossi ja selle jaganud oma laste vahel Helme, Hummuli, Jõgeveste, Kärstna, Löve jne. mõisateks. Nii Dreilingid kui Oettingid olid põlised Riia kaupmeeste suguvõsad, Riia raehärrad, burgermeistrid ja korduvalt Riia Suurgildi vanemad. 17. sajandi teine pool oli Riia kaupmeestele soodne olnud, nii et paljud hakkasid põhja poolt maavaldusi kokku ostma ja järglastest said mõisnikud.

Hermann v. Brewern abiellus Lübeckist tulnud Riia raehärra J. Reuterni tütrega. Õigusteadust õppinud Hermannist sai Riia linnakohtu president ja elu lõpus, kui maa oli juba Vene keisri võimu all, ka Liivimaa õuekohtu viitsepresident. J. Reuterni teine tütar Anna abiellus põlisest Riia kaupmeeste Rigmannide suguvõsast pärit Pauliga, kes oli just ostmud Sangastest Restu mõisa. Nende tütar Katharina abiellus Riia raehärra Löwensterni poja Christophiga. Katharina ja Christophi lehestunud vanemad abiellusid omavahel ja suguluselt olid vanemad nõod, sest ka nende vanemad olid õde-venda. Christophi ema oli sünnilt **von Benckendorff** ja ka Katharina ja Christophi kuulus tütar Sophie Elisabeth abiellus vanaonu poja Benckendorffiga. Sophie Elisabeth oligi see keiser Alexander I kasvatajanna, kellest 1 osas juttu oli. Need 3 Riia kaupmeestest pärinevat sugulas-suguvõsa jäid ka edaspidi põlvest põlve omavahel abielude läbi seotuks ja paljud v. Benckendorffide tütreid on olnud siinsete mõisate prouadeks, kuigi meesliinis pole v. Benckendorffide mõisu siinkandis olnud.

Von Löwensternid said v. Brewernitelt kaasa varaks Raasiku ja Kambi mõisad Harju-Jaani khk-st ja Alavere, mis jääb hoopis Kose khk. Von Benckendorffide peamõisaks oli Kilti Väike-Maarja khk-s, mis nüüd on rohkem tuntud hilisema omaniku admiral v. Krusensterni ja tema järglaste mõisana.

Hermann v. Brewern suri 1721.a. ja rikas lesk abiellus kohe uuesti ratsaväekindral **Hermann Jensen v. Bohn**iga, kes oli Vene teenistusse tulnud taanlane ning tõusnud Liivimaa kindralkuberneriks ja Peterburi sõjakollegiumi viitsepresidendiks, hiljem nimetati Venemaal kollegiumid ümber ministriumideks ja nende presidendid ministriteks. Rikas ja mõjukas abielupaar ostis Kostivere, Maardu, Jägala, Ülgase, Alavere, Pikva, Raasiku, Kambi, Koitjärve ja Kehra mõisad ja pärandas need proua esimese abielu poegadele. H. v. Bohni mälestame ja kiidame nüüd rohkem seepärast, et ta andis raha esimese eestikeelse piibli väljaandmiseks, mille oli tõlkinud Jüri koguduse pastor **Anton Thor Helle**. Selle eest on H.v.Bohn'ile pandud Jõelähtme kirikusse väike mälestustahvel ja A.T. Hellele Jüri kiriku kõrvale võimas monument. Nagu kirjutas Julius Põldmäe Piibli 250-aastapäeva puhul, oli H. v. Bohni'i veennud piibli trükkimiseks raha andma Vennastekoguduse rajaja krahv **Nikolaus Ludwig von Zinzendorf**.

Jägala ja Ülgase mõisad ostis H. v. Bohn 1730-ndate aastate alguses ja pidas neid surmani 1743.a. Seejärel olid need ühendatud mõisana veidi vähem kui 100 aastat Adam Ludwig v. Brewerni ja tema 3-st põlvest järglaste käes, kuni majanduslikes raskustes **Pontus Miloslaw** 1840. a. mõisad lahutas ja Jägala oma Maardu liini sugulastele pantis. Pantmõisnik Julius v. Brewerni pojast sai pärast pandi tähtaja lõppu viimane Jägala tegelik omanik, sest pärast Juliuse surma ei jõudnud enne mõisa-aegade lõppu keegi tema pärijatest lastest end omanikuks vormistada. Enne omanikuks saamist tuli ju teistele päri-

jatele nende osad välja maksta või kuidagi teisi- ti nendega kaubale saada. Need protseduurid võtsid tavaliselt aastaid, vahel isegi aastakümneid.

Ülgase müüdi vahepeal parun **Rudolf W.R. Ungern-Sternbergile**, kellel oli juba 8 mõisa Eestimaal, s.h. Lagedi ja Vaida ja kes oli rikastunud ehitusettevõtjana Lõuna-Venemaa raudteede ehitusel. Tema kuulutas Ülgase-Lagedi kõrvalmõisaks ja viis selle paberite järgi isegi üle Jüri khk-a. Ei tea, kuidas see tgelikkuses käis, kas siis talurahvas hakkas tõesti ka Ülga- selt Jüri kirikus käima?

Rudolf U-S-i vana-vanaisa ja eelmises ajalehes tutvustatud Jõelähtme mõisa ostmud parun **Peter A.K. Ungern-Sternbergi** vanaisa (merekõvel) olid vennad. Rudolfi vanaisa vanaema **Barbara Hedwig v. Richter** ja Rudolfi vanaema vanaema **Anna Catharina v. Järnersted** olid tänase loo algul mainitud Katharina v. Dunteni ja Johann v. Oettingeni tütreid. Rudolfi naine, neiuna **Isabella Olga v. d. Pahlen**, oli eelmises skeemis näidatud Palmse **Karl Magnuse** pojatütar. Toosama Isabella reisis Saksas, Sveitsis, Itaalias, oli filosoof **Friedrich Nietzsche** hea tuttav, Eesti Kirj. Seltsi liige, pidas 1886. a-st Toompeal kirjanike salongi, Pariisi Grafoloogide Seltsi liige ja selle auviitsepresident 1895-1915. a. Üks nende poegadeist, kes päris ka Lagedi-Ülgase mõisad, oli hiljem Jaapanis Osaka Ülikoolis võõrkeelte professor. Teisest pojast, Rolfist, sai kirjanik ja diplomaat. 10 aastat oli ta kokku atašee või sekretär Vene

Londoni, Lissaboni, Konstantinoopoli ja Pariisi saatkondades, 1926-30 Jaapanis Takaoka Kõrgemas Kommertskoolis prantsuse ja vene keele professor, 1932-42 Nagasaki Kõrgema Kommertskooli professor, suri seal 1 aasta enne aatompommi. Rolf oli 20.saj maailma ühe nimekama poeedi **R.M. Rilke** sõber ja koos krahv **Hermann Keyserlingkiga** "Mercure de France" ringis.

Suurte Euroopa filosoofidega seostest veel, et täna sel skeemil toodud Kolga krahv **Magnus Joachim Stenbockil** oli peale Jägala-Ülgase prouast tütre ja Kolga omanikust poja ka poeg **Johann Dietrich** (1781-1822), kellest sai tollal Jõelähtme khk-s asunud Viimsi ja Haabneeme mõisate omanik, tema naine oli Jõelähtme **Fabian Ernst Stael v. Holsteini** tütrepoeg **Karoliina Barbara v. Ramm** Padiselt. Nende poeg Kolga omanik krahv **Karl Magnus Reinhold Stenbock** (1804-1885) abiellus 1834.a. **Theophila Stuartiga**, kelle ema oli **Immanuel Kant**i vennatütar.

Täna sel skeemi Kolga Magnus Joahimi õde oli eelmise skeemi Palmse parun Karl Magnus v. d. Pahleni ema, Karl Magnuse pojanaine oli sünnilt **Elisabeth Anna Dorothea v. Essen**, keda dr. Soomere peab Eesti ainsaks kindlalt tõestatud taastündinud inimeseks. Nende poeg oli siis Palmse järgmine omanik parun **Alexander Karl Magnus v. d. Pahlen** (1819-1885), Eestimaa Rhm 1862-68, maanõunik, kammerherra ja Balti Raudteede Valitsuse president. Viimase tütar oli Isabella - grafoloog.

Kolga krahvi Magnus Joachimi esimene ja Jägala Adam Ludwigu teine naine paruness **Wilhelmine Helene Tiesenhausen** oli Rakvere mõisniku **Jacob Johann v. Tiesenhausen**i tütar, Jacob Johann oli Peningi **Karl Gustav v. Baranoffi** väimees ja Jõelähtme **Fabian Ernst Stael v. Holsteini** kälimees.

Nii Jägala kui Ülgase mõisate rentnikuks on pikka aega olnud **Alexander Julius v. Dehn**, kes sai pärast 1905.a. revolutsiooni ja Kostivere mõisa mahapõletamist Kostivere mõisnikuks ja kelle sugulus-seoseid vaatleme järgmisel korral.

Jägala-Ülgase omanikest Ludwig Reinhold abikaasaga ning Pontus Miloslaw abikaasa ja lastega puhkavad v. Brewernitele crandlikult Kuusalu kiriku peakse ees, teised, varasemad ja hilisemad põlvkonnad puhkavad tõenäoliselt Jõelähtme kiriku pörandal all või kiriku kõrval oleva kabeli all olnud matmispaigas.

1935.a. aadliraamatu järele elas maailmas Eestimaa aadlisuguvõsade esindajaid järgmiselt (mees-/naissoost): orduaegsed suguvõsad - Essen 19/27, Fersen 25/20, Kursell 19/12, Pahlen 15/15, Stackelberg 113/152, Stael v. Holstein 6/7, Taube 13/15, Tiesenhausen 22/37, Ungern-Sternberg 55/57, Uexkülli 8/6, Uexkülli-Güldenband 9/13, Zoege v. Manteuffel 25/17, Wrangell 42/49; Rootsi aegsetest suguvõsadeist - Baranoff 17/19, Krusenstern 27/42, Lilienfeld 24/36, Löwenstern 6/4, Stenbock 9/9, Rosen(valge) 9/18; Vene ajal lisandunud suguvõsadeist - Benckendorff 13/18, Brewern 30/26, Neff 3/6, Wolkonsky 9/5, Gernet 8/18, Harpe 30/26; üldse oli 105 suguvõsa.

